

DE EEUWIGE BEVRIJDING

TIJDSWIEL

Pieter Erik Maria Van Nieuwenhuyse

Kunstuil 1 Pivani © 2022 (Prepublicatie)

Geschreven in 2021 °03/02/81 Belgica Inferior

De eeuwige bevrijding

03 Cultuursysteem

03 Tijdswiel

04 Opgang neergang

05 Seizoenen

06 Mythos

06 Logos

07 Thymos

07 Eros

07 Tijdsspaken

07 Primordialisme

07 Animisme

08 Tribalisme

08 Paganisme

08 Traditionalisme

08 Pluralisme

09 Pantheïsme

09 Scholastiek

09 Secularisme

10 Individualisme

10 Humanisme

10 Sofisme

11 Aanval verdediging

12 Stijl model

12 Stroming

12 Moderne kunst

12 Post Moderne kunst

13 Primordiale kunst

14 Nabeschouwing

14 Tijdperkverloop

Stromingen

15 Neoclassicisme

16 Romantiek

16 Realisme

16 Prerafaelieten

17 Impressionisme

17 Pointulisme

17 Postimpressionisme

18 Symbolisme

18 Synthetisme

18 Expressionisme

19 Fauvisme

19 Kubisme

19 Abstractie

19 Pittura Metafisica

20 Vortisme

20 Suprematisme

20 Dada

20 De Stijl

20 Surrealisme

21 Neorealisme

21 Concretisme

21 Abstract Expressionisme

22 Assemblage

22 Lettrisme

22 Neoconcretisme

22 Neodada

22 Wiener Aktionismus

22 Funk

22 Kinetische kunst

22 Fluxus

23 Popart

23 Computerkunst

23 Minimalisme

23 Conceptuele kunst

23 Arte Povera

23 Lichaamskunst

23 Videokunst

23 Feminisme

24 Landart

24 Neogeo

24 Abjecte kunst

24 Young British Artists

24 Postminimalisme

24 Relationisme

24 Archaïsche dada

25 Vormend Expressionisme

Anno 2021

25 Dissectie in het horrorhuis

26 De religie van de sokkel

26 Mouterij op het narrenschip

27 Lelijkheid als metier

27 Van de generatie beeldenstormers

28 Sacrament sur l'herbe

28 De dans ontspringen

28 Uit de grot

29 Ver weg en dichtbij

Het concept van de cultuurcyclussen haalde ik uit mijn kennismaking met "Der Untergang des Abendlandes", al heb ik nooit de opportuniteit gehad om het boek van Oswald Spengler effectief te lezen. Daarna heb ik het concept van de cultuurcyclussen als bril gebruikt bij het lezen van de "Geschiedenis van de filosofie" van Hans Joachim Störig. Daarnaast heb ik de kunstgeschiedenis een tijdje intensief heronderzocht, waarop ik mij vooral richtte op het beeld i.p.v. de concepten. Ook het beluisteren van tal van 'conservatievere' voordrachten (Douglas Murray, Jordan Peterson) heeft mij een helderder beeld gegeven over de tijd waarin wij leven. Uit dit amalgaam aan informatie heb ik eerst de kunstgeschiedenis op een tijdslijn gebracht (**Stromingen**) om daarna uit te breiden naar de Westerse cultuur en naar cultuurcyclussen in het algemeen (**Eeuwige Bevrijding**). Anders dan Oswald Spengler of Joachim Störig plaats ik het begin van de Westerse cultuur niet aan de Middellandse Zee, maar hier bij ons, aan de mondingen van de Schelde, Maas, Rijn, Wezer en Elbe. Ik haalde daarvoor mijn kennis uit publicaties van Nederlands Heidendom waarin ik begin twintigerjaren bij was aangesloten. Zij waren een groep amateuristische en professionele Nederlandse geschiedkundigen, die er vooral de werken van Jan De Vries en Jacob Grimm op nasloegen. Tussen 2019 en 2021 cureerde en organiseerde ik een tentoonstellingsruimte in mijn huis te Hoeilaart. In de laatste tentoonstelling analyseerde ik het oeuvre van mijn kunstvrienden, waarbij ik vertrok van de theorie die hier uitwerkte (**Anno 2021**).

DE EEUWIGE BEVRIJDING CULTUURSYSTEEM

De mens wordt zwak ter aarde gezet. Het doel van het leven is om sterk te worden. De mens die erin slaagt te groeien van zwak naar sterk vult meteen ook de zin van het leven in. De zin van het leven is immers het leven in leven te houden en alleen groeiende en sterke mensen houden het leven in stand en geven het door aan de volgende generaties. Zo wordt het universum in stand gehouden.

Dynamische waardehiërarchieën zijn systemen, die de mens heeft ontwikkeld om de mens te helpen groeien. De cultuur is de grootste (relevante) orde van zo'n systeem. In dit eerste boek, de eeuwige bevrijding, gaat het over dat cultuursysteem en tracht ik de systemen in dat systeem tot de kleinste orde te beschouwen. Kunst is daarin de leidraad.

Wat ik in dit boek wil duidelijk maken is dat alles onderhevig is aan het tijds wiel dat zich als een helix voortbeweegt in oneindige variaties van hetzelfde. Daarmee is het mijn wens om de mens te wijzen op de relevantie en irrelevantie van de systemen en hun functie: namelijk dat de systemen er zijn voor de mens en niet omgekeerd. Maar het is net deze dynamiek, de schepping van, de overname door en de bevrijding uit het systeem, dat de tijd doet variëren en voortbewegen.

Bij dit schrijven maak ik als Belg deel uit van het cultuursysteem dat we kennen als de westerse beschaving dat zich reeds volledig in de laatste culturele tijdsspaak bevindt. Ik ontwaar aan de horizon reeds de volgende tijdsspaak, maar het is vandaag echter nog niet duidelijk of de tijd in mijn leven blijft hangen en zich verder verdiept of toch de brug zal maken naar de volgende. Maar ik zie in de kunst hoopvolle tekenen. Wanneer steeds meer mensen de sprong maken zal ook de tijd volgen.

TIJDSWIEL

Hoewel 'is' en 'zijn' hetzelfde betekenen is er toch een verschil. Is associeer ik met het passieve: het is zo en niet anders. Terwijl zijn eerder actief is, je moet eigenlijk leven om te kunnen zijn. Hij is dood, maar dood kan men niet zijn. Is associeer ik met zekerheid, zijn met het onzekere.

Alle mensen hebben een vrouwelijk en een mannelijk aspect in zich, maar sommigen wat meer van het één dan van het andere. En dat hangt vaak niet van het geslacht af. Is associeer ik meer met het vrouwelijke. Zijn met het mannelijke. Het tijds wiel is voor mij dat vrouwelijke aspect waarin het zijn zich in

beweegt. In die zin heeft de vrouw de finale macht, de vrouw is geboorte, wording en dood. De man is degene die geboren wordt, groeit en sterft. De vrouw is de wereld en de tijd, de man de reiziger en de beslisser. De vrouw is de aarde waarmee en waarin de man scheidt. Zonder de vrouw kan de man niet bestaan. Maar zonder beschouwer kan de wereld niet bestaan.

Het is een concept met heel diepe implicaties dat als een rode draad doorheen mijn levensbeschouwing loopt: als mensen zijn we vrij en gevangen, we zijn origineel en beïnvloed. Chaos en orde lopen constant door elkaar, het is nooit het een of het andere. Het groeien van het individu staat buiten het tijdswiel, de invulling die hij aan zichzelf geeft is dan weer vaak verbonden met zijn tijd.

In de kunstwereld zien we vaak stromingen opbloeien die eigenlijk niet bij hun tijd horen. Zo associeer ik het expressionisme met het seizoen van de mythos in het tijdswiel (zie verder), terwijl het expressionisme reeds verscheidene malen opduikt in het seizoen van de eros. Maar er is ook het concept van de outsider kunstenaar, dat volgens mij eigenlijk niet bestaat als stroming. De outsider is zoals de expressionist iemand die niet past in de tijd waarin hij leeft, maar perfect kan passen in een andere tijd waarin hij de norm zou zijn. Daarmee kan een authentieke kunstenaar die vandaag succes heeft morgen passé zijn.

Het is een dynamiek die de mens drijft. Innovatieve mensen zullen de tijd willen vooruit sturen. Maar succesvolle mensen zullen de tijd willen vertragen. Zij zullen machtsstructuren uitbouwen, die de innovatie fruikt of er zodanig de hoekjes van afrijdt dat ze gekooit wordt. De ideeën die eens de tijd vooruit duwden, worden al vlug obstakels voor de tijd. Maar macht corrumpeert niet, macht trekt de machtlustige aan. De authentieke vernieuwers blijven vaak in de schaduw staan, terwijl copycat entrepreneurs vaak met het succes gaan lopen.

De utopie bestaat niet. Dezelfde dynamieken die eens een cultuur tot bloei brachten zullen later de nagels in de doodskist zijn. Hoe hoger men gaat hoe dieper men valt. Hoe groter men de machtsstructuren maakt die de tijd moet tegenhouden, hoe harder de tijd zal toeslaan. Weliswaar dient men tot op zekere hoogte de tijd te vertragen zodat we ze ten volle kunnen meemaken en bewerkstelligen, maar men moet ook klaar staan om er afscheid van te nemen wanneer de dingen beginnen te rotten. Niet dat ik hier voor activisme pleit, ik denk dat de tijd ons onverbiddelijk inhaalt, dat het de machtsstructuren zijn die zichzelf doen imploderen. Activisme heeft weinig zin, maar we kunnen ons als mens wel voorbereiden op de implosie en dat is eerder het soort activisme dat ik bepleit.

OPGANG NEERGANG

Wat is opgang en wat is neergang? Waar ligt het hoogtepunt en waar het dieptepunt? Wel, zoals ik in het vorige hoofdstuk trachtte uit te leggen hangt dat werkelijk af van de persoon die je ontwikkelt en de tijd die het meest aan je hart ligt. Mijn hart loopt over van de tijd waarin ik nieuwe structuren kan bedenken en scheppen. Een vriend van mij is eerder diep begaan met de oerwaarden. Mijn tijd is vooral het animisme, zijn tijd naar mijn gevoel het primordialisme. Voor ons is het dal het absolute hoogtepunt, maar voor veel mensen zal het dal juist erg hard zijn, wanneer onze cultuur teloor is gegaan, zeker zij die de stijlen uit onze hoge cultuur zo bewonderden. Voor mij is het echter de hoogste tijd dat we terug keren naar onze primordiale waarden, om van daaruit iets van onze diepste waarde te laten herboren worden.

Maar wat het ook zei, elk cultuursysteem kent eenzelfde dynamiek, elk cultuursysteem start en eindigt op dezelfde manier. De cruciale paradigmashift tussen de opgang en de neergang is wanneer de cultuur zich loskoppelt van haar natuur en verdergaat onder een valse premisse dat zich op den duur tegen zichzelf keert. Zo maakt de cultuur een einde aan zichzelf.

Met natuurlijke waarden eigen aan het mens zijn komen nieuwe culturele waarden tot leven. Deze worden dan toegepast. Doorheen de tijd ontstaat er echter een discrepantie tussen het cultuursysteem

als middel van het menselijke groeien en de mensen waarvoor het cultuursysteem in de eerste plaats diende. Het volk ontwikkelt een priesterklasse die de discrepantie moet overbruggen. Maar op een gegeven moment zal deze priesterklasse het volk verraden en hen een magische realiteit voorschotelen, die het volk eerder kooit dan vooruit helpt. Deze magische realiteit is een puur culturele constructie die op een gegeven moment onmaskerd zal worden als magisch en dus niet reëel. Deze cultuur wordt door het volk verstoten. Maar nu ontstaat er een nieuwe tweespalt waarin het volk geen systeem meer heeft om in te groeien. De leegte biedt oneindige groeimogelijkheden, maar het menselijke aspect verdwijnt. De mens laat zich uiteindelijk niet meer verleiden door de leegte en gaat terug op zoek naar de natuurlijke waarden; de cyclus begint van voren af aan.

De nieuwe cultuur komt echter niet uit het niets. Ze wordt enerzijds op de ruïnes van de vorige gebouwd, waardoor er culturele aspecten worden overgedragen. Daarnaast is er ook de invloed van andere culturen of net de tegenreactie daarop. Anderzijds kent ieder volk een natuurlijk component waaruit de nieuwe cultuur als het ware steeds opnieuw uit herrijst. Maar ik denk ook dat er een culturele dynamiek is hoger dan het cultuursysteem waardoor culturen haasje over met elkaar doen. Tijdens de neergang van de cultuur ontstaat er een soort van nostalgie naar de vorige cultuur. Het is deze fantasie die dan een bepalend karakter wordt in het ontstaan van de nieuwe cultuur. Een voorbeeld hiervan is de recente culturele interesse in de cultuur en muziek van de bronstijd. Door het herrijzen van al deze eigenheden kan men stellen dat een cultuur eigenlijk nooit echt verdwijnt, maar steeds terugkomt in een ander jasje.

SEIZOENEN

Grofweg kan men het cultuursysteem in vier seizoenen onderverdelen. Twee opwaartse (mythos en logos) en twee neerwaartse (thymos en eros). Niet zo verassend stemmen deze overeen met de groeiveaus (of wegwijniveaus) van het menselijke groeien naar het volwaardige wezen. Waarbij eros het laagste niveau is en mythos het hoogste. Laat ik hierbij de analogie van het paard en de kar aanhalen:

- Eros - Rover: De rover zit samen met de dief in het struikgewas te wachten tot de kar zal passeren. In tegenstelling tot de dief wordt hij verteerd door wraakzuchtige emoties. Hij is niet alleen van plan de kar te plunderen, maar wilt vooral de menner de keel af snijden. Met gespannen knoestige vingers houdt hij schuimbekkend zijn dolk in gereedheid.
- Eros - Dief: De dief had het graag anders gewild, maar als geboren opportunist laat hij zich toch vergezellen door de rover. Als het van hem afhangt zou hij de menner laten leven, zodat hij hem nog vele malen kan bestellen. Misschien kan hij van de verwarring tijdens de roofoverval gebruik maken om ongezien te blijven.
- Thymos - Lakei: Als het paard de kar niet voorttrekt, wie gaat het anders doen? Trots trekt hij de kar naar het nakende onheil. Het paard heeft nooit anders gekend, en eerlijk gezegd, wilt het ook niet anders kennen. Wilde ideeën zijn aan het paard niet besteed. En zoals gezegd; iemand moet het zware werk opknappen.
- Thymos - Vazal: De vazal heeft het altijd een beetje gemakkelijker gehad. Waarom zou hij de zaken moeilijker maken dan het is? Laf? Nee ...meegaan met de stroom is net slim! Bovendien kan hij zich opwerken tot menner, zo hoeft hij het zware werk niet op te knappen en bovendien kan hij een duit meer verdienen.
- Logos - Nar: Op weg komt de menner de nar tegen die hij een lift geeft, met de gedachte dat de nar de lange reis wat kan verlichten. Al snel krijgt hij spijt van zijn beslissing; de nar boezemt hem angst in over de gekozen route en zaait twijfel over zijn gemaakte keuzes.
- Logos - Raadsheer: Gelukkig ziet hij verderop een deftige heer, die hij een rit aanbiedt, nu kan de nar zich bezig houden met een ander te ambeteren. Maar ook de raadsheer stelt de menner voor een andere route te nemen. Tegen beide heren kan hij niet op en wijselijk luistert hij naar hun advies; ze maakt de route wat langer, maar uiteindelijk zullen ze er wel geraken.

- Mythos - Banneling: Ook op deze weg blijkt het druk te zijn. Verderop komen ze een man van middelbare leeftijd tegen die weet heeft van een slimme dief, die op dit pad actief is en samenwerkt met de lokale rover. Hij raad weer een andere weg aan. Dit wordt al te zot denkt de menner en ook de raadsheer twijfelt aan het verhaal van de man. Probeert deze man hen net niet in de val te lokken? En sinds wanneer werken dieven en rovers samen? Nee, denkt de menner, deze alternatieve weg zou ons al te veel tijd kosten!
- Mythos - Heremiet: Verderop komen ze nog een man tegen. Hij zwaait vriendelijk naar ons, maar gelukkig heeft deze man niets te zeggen. Bovendien zit hij in alle rust op een steen en lijkt hem niets overkomen. Het zal hier wel allemaal meevallen...

De mens in zijn natuurlijke zwakheid begint zijn leven op het thymos niveau; de begaafdere mens als vazal, de minder begaafde mens als lakei. Vandaar kan hij groeien naar het niveau van de logos of wegwijnen naar het niveau van de eros. Het niveau van de logos en eros staan evenwel gevaarlijk dicht bij elkaar. Zij die niet in staat zijn het plafond van de logos te doorbreken en aldus niet verder kunnen doorgroeien naar de mythos kunnen verbitterd geraken en zo wegzinken in het niveau van de eros.

Laag en zwak enerzijds en hoog en sterk anderzijds hebben meer met elkaar gemeen dan dat ze tegenstrijdig zijn, maar toch wil ik hier een onderscheid in maken. Laaghoog heeft meer te maken met intellectuele volwassenheid, terwijl zwaksterk meer te maken heeft met moedig gedrag.

De hoogste mens leeft in een persoonlijk systeem dat volledig onafhankelijk staat van de tijd waarin hij leeft. Dat persoonlijk systeem zal natuurlijk veel overeenkomsten vertonen met die tijd en cultuur, maar wanneer de tijd verder rolt, drijft de hoogste mens weg van de tijdsacyclus. De laagste mens denkt te kunnen leven zonder systemen. Op korte termijn lijkt dit te lonen, vooral wat betreft de invulling van oppervlakkige lusten. Op lange termijn komt hij in steeds meer conflicten terecht, die nefast zijn voor de invulling van zijn noden en is hij in zijn oppervlakkigheid niet meer in staat tot diepgang.

De zwakste mens verdoezelt zijn eigen zwakheden door anderen zwart te maken terwijl hij zichzelf valselyk voor doet als het lichtend voorbeeld. Een leugen die vroeg of laat doorprikt wordt. Terwijl de zwakste mens verdeeldheid zaait, staat de sterkste mens in zijn centrum. Naakt en onverstoort. Bekommt om zijn medemens, maar hen de ruimte gevend het allemaal zelf te ontdekken.

MYTHOS

Nu is het de tijd om de analogie van de berg en het dal boven te halen. Mythos is het seizoen van het dal in de cultuuracyclus. Het begint bij de tijdsspaak van het primordialisme en gaat tot het tribalisme. Het is het seizoen die het minst tot de cultuur behoort, maar eerder met het eeuwige in verbinding staat waarop de cultuuracyclus rolt. Dat geldt zeker voor het primordialisme, dat als een soort van tussenschakel tussen de neergegane en opkomende cultuur staat. Het primordialisme is tegelijkertijd monding en bron. Het seizoen van de mythos correspondeert met alle andere dalen van voorgaande cultuurcycli. Het is alsof men na elke beklimming naar hetzelfde dal terugkeert. Daarom is het dal misschien meer onze ware thuis dan onze cultuur. Langst de andere kant hebben we ook de neiging om telkens opnieuw onze heimat te verlaten op zoek naar nieuwe bestemmingen. Heimwee en Fernweh.

LOGOS

Het seizoen van de logos, dat begint met het paganisme en eindigt met het pluralisme, is de beklimmen van een nieuwe berg. Of argumenteerbaar dezelfde berg, langst een ander pad. Het is de tijd waarin een nieuwe dynamische waardehiërarchie is geconsolideerd en tot uiting wordt gebracht. Het is een tijd waarin het vuur van een volk in alle hevigheid opwakkert en hen een richting geeft om naar te groeien.

THYMOS

In het thymos seizoen, dat begint met het pantheïsme en eindigt met het secularisme, lijken we verder bergopwaarts te gaan, maar zijn we eigenlijk bergafwaarts aan het gaan. Het vuur dat eens zo hevig brandde in het logos seizoen is nu vervangen door een vals vuur, om te maskeren dat het echte vuur al lang is gedoofd in de hoofden van onze leiders. Het volk wordt verblind met grote monumenten en hoogstaande cultuur. Het werkt hard voor uiterlijk vertoon en verliest vele vrijheden. Het volk wordt er tot slaaf gemaakt. Wanneer de droom uiteindelijk uit elkaar spat is het volk reeds te ver heen.

EROS

In het eros seizoen, dat begint met het individualisme en eindigt met het sofisme, is de droom reeds uit elkaar gespat. De vlam is dood. De cultuur is leeg, maar de samenleving die het heeft voortgebracht staat daar nog. In eerste instantie lijkt het seizoen van de eros een bevrijding. Dit leidt dan ook tot vooruitgang op vele gebieden. Maar de wil is dood, de vooruitgang leidt alleen tot meer leegte. Op het einde van het eros seizoen tuimelt de cultuur tegen een rotvaart bergafwaarts. Ze pleegt zelfmoord. Het heeft geen zin meer.

PRIMORDIALISME

De ontwaarding aller waarde door de sofisten (de postmodernisten in de westerse cultuur) leidt tot het einde van de culturele waardepiramide. Lichtelijk verrast ontdekt men dat er onder de piramide nog een stevige sokkel zit. Het is de sokkel van de natuurlijke waarden eigen aan het menselijke zijn en haar interactie met elkaar. Men zal ook deze natuurlijke hiërarchieën trachten te gronde te richten, maar dit stoot zo tegen de borst van het volk, dat de sofisten alle aanhang verliezen. Het is op die manier dat ze zichzelf de das om doen.

Het primordialisme vertegenwoordigt die eeuwige fundamentele menselijke basis. Ze lag aan de oorsprong van de culturele piramide en ze is er altijd blijven onderliggen en ze zal opnieuw het zaad zijn van een nieuwe cultuur, die op haar sokkel zal worden gebouwd. Primordialisten wijzen ons op het eeuwig geldende en op het menselijke. Voor de ware primordialist hoeft er niet meer te zijn. De fundamentele basis is voor hen genoeg om menselijke relaties op te baseren.

Maar het primordialisme slaagt er niet in om de geestelijke honger te stillen waar zoveel anderen behoefte achter te lijken hebben. Uiteindelijk ervaren veel mensen de afwezigheid van een cultuur als een geestelijke leegte. Niet alleen om hen structuur of een groeisysteem te geven, maar ook omdat zij verlangen naar de schoonheid van hoge cultuur. En hoewel de primordialist zeker schoonheid ziet in de natuur en in de kunst die zij produceert, is deze schoonheid zeker niet zo verfijnd. Primordialistische kunst is daarvoor te ruw.

ANIMISME

Het animisme is de eerste aanzet tot een nieuwe cultuur. De natuurlijke waarden die bloot zijn gelegd door de primordialisten zijn voor de animisten de bouwstenen om nieuwe hiërarchieën mee op te richten. Deze nieuwe hiërarchieën zijn echter te versplinterd, te divers en op te veel verschillende niveaus van toepassing dat er nog geen sprake kan zijn van een cultuur. Het is alsof iedere mens en iedere plaats zijn eigen minicultuur of minicultus kent. Ook de kunst van het animisme zal allerlei zijsprongen maken en persoonlijk en origineel trachten te zijn, weliswaar tussen de grenzen van de hoge en lage cultuur. Ze zal deze nieuwe hiërarchieën trachten te verbeelden.

TRIBALISME

Animistische mensen zullen elkaar op den duur zodanig beïnvloeden en elementen van elkaar overnemen dat ze regionaal naar elkaar toe groeien. Het is in het tribalisme dat de versplinterde hiërarchieën uit het animisme consolideren tot een eenheid. Nog steeds is er geen sprake van een cultuur, maar het begint er aardig op te lijken. In het tribalisme verschuiven de individuele systemen van het animisme naar collectivistische systemen, die uitgedragen en beleefd worden door de gehele stam of regio.

PAGANISME

In het paganisme ontstaat er een vonk van herkenning en erkenning. Overeenkomstige waarden en systemen tussen tribalistische culten worden herkend en er ontstaat een algemene erkenning door het volk dat dit de vrucht is van een nieuwe cultuur. En het is een cultuur van het volk, het is een groeisysteem dat het volk naar nieuwe innerlijke hoogtes brengt. De mensen mogen dan naar de huidige normen in primitieve omstandigheden leven, ze worden in deze tijd collectief innerlijk sterk en hoog. Het is deze tijd dat veel culturele nostalgici zo aanspreekt, voor een deel terecht, alhoewel dat niets hen belet om individueel sterk en hoog te worden. In zeker zin zijn de sprookjes van Grim een repaganisering omdat ze wijsheden uit het paganisme terug toegankelijk heeft gemaakt. Het paganisme louter afdoen als de sprookjes van Grim zou echter een grote vergissing zijn.

De cultuur van het paganisme is polytheïstisch. Dat komt enerzijds omdat ze ontstaan is uit het versplinterde animisme. Maar anderzijds is het polytheïsme ook het waarachtigst aan de mens en het menselijke. Polytheïsme is een natuurlijke cultuur waar de mens zichzelf in kan terugvinden en dat dus kan gebruikt worden als groeisysteem. Het is hierbij belangrijk om te vermelden dat men niet geloofde in de polytheïstische personages. Deze personages waren louter symbolische representaties van menselijke waarden, die hun functie hadden in het culturele groeisysteem. Zo werd het in de tijd van het paganisme ook begrepen door het volk, dat nog geen priesterklasse nodig had om het hen allemaal duidelijk te maken.

TRADITIONALISME

In het traditionalisme wordt de natuurlijke cultuur en haar groeisysteem in kannen en kruiken gegoten, waarmee ik bedoel dat er vaste rituelen en ceremonieën rond ontstaan. Maar het is ook de opkomst van stijl, dat de regels van de schoonheid voor deze tijd gaat vastleggen. Wat in het paganisme nog een levende en snel evoluerende cultuur was wordt nu getemperd en vastgelegd.

Het gevolg is dat ook het initieel wild opflakkerende vuur wat wordt getemperd. De verkoeling brengt een soort van afstandelijkheid teweeg dat op zijn beurt voor een minder betrokken volk zorgt. Er worden mensen aangeduid die de ceremonieën en rituelen dienen te verzorgen. Het traditionalisme brengt een priesterklasse met zich mee. Het is hun taak om het volk te begeleiden in hun individuele groei naar die sterke en hogere mens. Met de tijd zullen zij steeds meer taken op hun vork krijgen, zoals het spreken van recht en het adviseren van leiders.

PLURALISME

Het pluralisme is het eigenlijke hoogtepunt van de cultuur. Het pluralisme ontstaat in de priesterklasse, die nu de middelen heeft om zich met filosofie bezig te houden. Grote denkers uit deze klasse ontwikkelen allerlei interpretaties gebaseerd op het cultuursysteem. Deze interpretaties leiden op hun beurt tot nieuwe inzichten. Er ontstaan filosofische scholen en nieuwe culten die intellectueel met elkaar wedijveren. Dit leidt tot de hoogste inzichten, die de cultuur tot haar bittere eind zal blijven inspireren.

PANTHEÏSME

Het pluralisme gaat in eerste instantie aan het volk voorbij, hun hoogtepunt is niet het culturele hoogtepunt. Zij worden echter terug bij de les gebracht wanneer er onder de pluralistische filosofen een valse profeet opstaat, die het volk met een gemakkelijk verteerbaar cultuursysteem kan verleiden zich naar hem te plooiën. Deze valse profeet doet zich voor als een groot filosoof, maar is er eigenlijk niet op uit het volk te verheffen, maar het volk te onderwerpen. Zijn strategie is het opwerpen van de magische realiteit, dat natuurlijk een contradictio in terminis is. Maar het volk heeft ondertussen geleerd de priesterklasse te vertrouwen en daar maakt de valse profeet handig gebruik van. Terwijl de filosofische discussies lustig voortgaan in hun afgesloten filosofische tuinen, grijpt de valse profeet ongemerkt de macht. Het is pas wanneer de filosofen als ketteren de mond wordt gesnoerd dat ze merken dat hun tijd passé is.

Eigenlijk is geloof de kern van de magische realiteit. Geloof is een doodoener. Wie niet geloofd heeft geen contact met de magische realiteit, wie wel geloofd verbeeldt het zich. Einde discussie. De magische realiteit maakte de mensen in essentie wijs dat symboliek niet meer begrepen moest worden, maar dat het object dat eens een symbool was in een duale wereld bestond: namelijk als object in de realiteit en als object in de magische realiteit. Men moest deze dualiteit in alle objecten zien, alles had dus ook een magische kant. Er werd een hemel en een hel geschapen dat als valselijk groeisysteem moest dienen om het volk gekooid te houden. En een god als gevangenisdirecteur. De nieuwe priesters werden de gevangenisbewakers. Dieven werden de mannen van de kar.

SCHOLASTIEK

In de scholastiek geloven de lagere priesters in hun eigen leugen. Het is een tijd waarin geleerden trachten om rond de magische realiteit en het daarbij horende godsvraagstuk een accuraat stelsel te bouwen. Men tracht datgene wat men geloofd te rationaliseren. Dit is echter een hopeloze zoektocht, maar door de macht van het geloofsinstituut dat rond de magische realiteit is gebouwd, blijft deze zoektocht tot in den treuren voortduren. De scholastiek is ook de periode waarin het geloofsinstituut absolute macht heeft. Het is een tijd waarin de hoge cultuur floreert. Deze macht kan echter alleen in stand worden gehouden zolang de magische realiteit als reëel wordt beschouwd door het volk. Het is de reden waarom priestergeleerden wanhopig op zoek zijn naar een sluitend geheel.

SECULARISME

Rond de magische realiteit kan geen sluitend geheel worden gevonden, de duale wereld is niet met elkaar in overeenstemming te brengen. Steeds meer geleerden van buiten het geloofsinstituut komen tot deze conclusie. Dit schept een onhoudbare spanning. De macht van het geloofsinstituut is in deze tijd echter nog niet gebroken. Nu dat ze de magische realiteit steeds moeilijker met argumenten kunnen opleggen, passen ze geweld toe om het volk te blijven motiveren te geloven, het is de tijd van de inquisitie.

De geleerden die het duale wereldbeeld ondermijnen komen echter net als de priesters uit dezelfde aristocratische klasse, die ontstaan is tijdens de pantheïstische periode. Voorheen werden koningen immers afgezet door het volk wanneer zij de stam niet meer dienden. Door de constante Romeinse dreiging van Germania was er echter een stand leger nodig, waardoor de militaire macht van het volk naar de koning verschoof, die als legerleider onschendbaar werd. Het zijn deze legerleiders die de aristocratie werden in heel Europa na de val van het Romeinse rijk. Met de implementatie van de magische realiteit konden zij als mediator tussen god en volk hun macht verantwoorden en consolideren. De inquisitie is er dus voor het volk, niet voor de eigen klasse. En dat is belangrijk om te beseffen. Want

men doet vaak alsof het volk terug aan de macht kwam in de revoluties die na deze tijd komen, maar in werkelijkheid is dat verhaal een raadseltje dat het volk wordt voorgehouden om te verdoezelen dat de paradigmashift niet tussen de aristocratie en het volk plaatsvond, maar tussen de aristocraten onderling. De democratie is de nieuwe magische realiteit van deze nieuwe aristocraten om het volk te gebruiken om de kar te blijven voort trekken, dit doen ze door het volk toe te laten de kar te menen. Op die manier geven ze het volk de indruk aan het stuur te zitten, terwijl de aristocraten de kar kunnen blijven bestelen.

Nu, wat het ook zij, in deze paradigmashift wordt het geloofssysteem niet op de schop genomen. Maar men splitst de magische realiteit van de reële wereld. Men zegt eigenlijk dat de magische realiteit magisch is en daarom niet hoeft verantwoord te worden. Deze ont koppeling van het reële zorgt ervoor dat de geleerden de vrijgeleide krijgen om het reële te onderzoeken los van de magische realiteit. De paradigmashift zorgt dus voor een tweesporenbeleid binnen de aristocratie: de priesters gaan verder met hun geloof, de geleerden kunnen nu zonder tegenkanting verder gaan met het reële.

Ik zie hierin de overgang van het pantheïsme in het monotheïsme. God, het symbool van de magische realiteit, wordt hier immers gesplitst van de wereld. God is niet meer in alles, maar enkel in de magische realiteit. Hij komt dus als pinakel van de geloofshiërarchie alleen te staan.

INDIVIDUALISME

Het individualisme is een reactie op het secularisme vanuit de geloofsgemeenschap. Men maakt het mystieke argument dat wanneer het geloof niet meer hoeft verantwoord te worden het geloofsinstituut niet meer de mediator tussen het geloof en de gelovige moet zijn. De mystieke school geloofd dat ieder individu waardig genoeg is om rechtstreeks met god in contact te staan. Deze redenering is natuurlijk het einde van het collectivisme. Ieder individu is een goddelijk wezen. De macht van het geloofsinstituut brokkelt daardoor zienderogen af, maar de magische realiteit wordt hierdoor nieuw leven ingeblazen in de vorm van volksdevotie. Plots duiken er overal verhalen op van bovennatuurlijke openbaringen bij gewone mensen en een nieuwe golf van pelgrimages komt op gang. In de westerse cultuur stemt deze periode overeen met de romantiek.

HUMANISME

Het humanisme bouwt verder op het nu vrije onderzoek van de reële wereld, dat met rasse schreden vooruitgang boekt. Maar ook zij hebben de magische realiteit niet geheel de rug toe gekeerd. Het idee van eenheid met god in een hemel blijft sterk aanwezig in de utopische droom naar een finale wereld. Zij denken dat ze met de ratio deze hemel op aarde kunnen bewerkstelligen. Dit leidt tot een aantal bloedige revoluties waarin allerlei utopische modellen het levenslicht zien, waarin het vaak nog bloediger aan toe gaat. Veel bloediger dan de aristocratische machtsstrijd, die Europa voor eeuwen heeft verscheurt. Puur gebaseerd op de ratio slagen de utopische modellen niet in hun opzet omdat ze de natuurlijke waarden naast zich neerleggen. Alleen de natuurlijke cultuur is duurzaam. De waarde van de magische realiteit is het idee dat de cultuur zonder de natuur kan. Het humanisme komt in de westerse cultuur overeen met het modernisme.

SOFISME

En zo zijn we aanbeland in de tijd waarin wij in het westen nu leven: het postmodernisme. Het begon oprecht. Terecht werden de desastreuze maatschappijmodellen van de humanisten in vraag gesteld. Maar dit in vraag stellen werd een filosofie op zich, werd eigenlijk een ideologie met religieus fanatieke trekjes. De sofisten zetten hun bek in alle cultuurhiërarchieën, die ze verscheurden door alle waarden waaruit de piramide was gebouwd even belangrijk te maken. Waardoor natuurlijk niets meer belangrijk kon zijn. Een ideologie die door haar natuur niet in staat is antwoorden te formuleren.

De verzwakte samenleving die daaruit voortkwam zette de deuren van de maatschappij wagenwijd open voor alle culturen ter wereld. Als verlamd keek het volk ernaar. Zoals de toren van Babel baarde het een samenleving waarin ieder een andere taal sprak. Wanneer hele bevolkingsgroepen zich manifesteerden werd de samenleving verscheurd door interne twisten. Buren die eens vredelievend naast elkaar leefden vlogen elkaar naar de keel. De burgeroorlog eindigde de cultuur finaal. Het tragische is dat de sofisten die hun samenlevingsmodel door de strot van het volk hebben geduwd zichzelf niets zouden verwijten, maar net het volk zouden aanwijzen met een beschuldigende vinger, omdat zij hun zelfvernietigende spel niet langer wouden meespelen. Net zoals ook de humanisten het volk verweten hun krakkemiekelige spel niet correct te hebben gespeeld.

Zover zijn we echter nog niet. Met herwaardeerde seculiere waarden proberen secularisten een holistisch model te scheppen voor de Babel samenleving, terwijl romantici het geloof terug trachten in te zetten als lijmmiddel. Maar in de democratische jojo verhouding met de sofisten slagen ze er niet in zoden aan de dijk te brengen. Stapsgewijs verzuipt de samenleving in het moeras.

AANVAL VERDEDIGING

Er zijn twee sequenties in een tijdsspaak. Achter dat de nieuwe tijdsspaak is doorgebroken is er nog een tijd van vernieuwing, waarin de grenzen worden afgetast. De instituten zijn vaak nog in handen van de vorige tijdsspaak, maar het is duidelijk dat ze op het terrein hun slag hebben verloren aan de nieuwe generatie. Om hun huid te redden verwelkomen ze de nieuwelingen en laten hen hun ding doen. Dit is eigenlijk de interessante tijd en ook de meest waarachtige.

Op een gegeven moment bevolkt de nieuwe generatie niet alleen de vloer van het instituut, maar klimt ook massaal door naar de toplaag, terwijl de vorige generatie op pensioen gaat. De eens progressieve generatie die de instituten eens met veel enthousiasme binnenstormde wordt nu zelf geïstitutionaliseerd. Ze gaat nieuwe progressieve krachten afwijzen, terwijl ze de onbenullige jongeren voortrekt, die zich alliiëren met de toegelaten populaire concepten.

Maar de volgende tijdsspaak staat reeds voor de deur. Daar deze intellectuele jongeren geen toegang vinden tot de instituten organiseren zij zichzelf op straat. Voor hen blijven de deuren van de instituten dicht tot dat de instituten vrezen dat ze irrelevant worden. Het feestje is immers niet meer bij hen te beleven. Het is dan dat ze de deuren openzetten en de nieuwe generatie toelaten in hun instituten.

Op dit moment zitten we in de westerse cultuur opgescheept met de geïstitutionaliseerde postmodernisten. Zij denken dat het feestje nog bij hen plaatsvindt. Maar in werkelijkheid is het feest reeds voorbij. Er is echter ook nog geen feest op straat uitgebroken, maar dat komt nog wel, wanneer de primordialisten algemene bekendheid verwerven. Dan zullen de onbenullige jongeren hun hoofd keren van de instituten naar de straat.

Anders dan in andere tijden waren de postmodernisten des te gemotiveerder om zichzelf te institutionaliseren. Zij konden zich immers niet beroepen op hun kunde, kunde lag immers aan de kern van de waardepiramide die ze vervlachten. Daarom konden ze zich alleen beroepen op hun kennis. Dat zich beroepen lag aan de basis van de academische graden waarmee ze ons om de oren sloegen en hun fortunen mee verdedigden. De academici wisten dat de academische graden holle dozen waren en daarom waren ze als de dood voor de ware kundige die hun schijnwereld doorprikken zou. Zij leefden immers in een wereld waar voetnoten belangrijker waren dan zichzelf de activiteit van het filosoferen eigen te maken.

STIJL MODEL

In dezelfde sequentie als de aanval en de verdediging ontwikkeld elke tijdsspaak zijn stijl. Deze stijl is de beeldende interpretatie waarvoor de tijd staat. Er kunnen zich natuurlijk meer stijlen ontwikkelen in eenzelfde tijdsspaak, maar de kernwaarden zullen dezelfde blijven. Stijl is het in beeld brengen van een waardepiramide, die doorheen de stijl letterlijk zichtbaar wordt en de waardepiramide dus letterlijk leesbaar maakt.

Wanneer de grenzen volledig zijn afgetast en de stijl als dusdanig helemaal tot stand is gekomen zal er een stroming ontstaan die zich weidt aan het scheppen van een beeldend model dat het concept van de tijdsspaak op een uitgepuurde manier definieert.

Zo ontstaan er in iedere tijdsspaak telkens twee esthetische manifestaties: de stijl en het model. Zij liggen in de uitvoering soms ver uit elkaar, waardoor het voor een leek niet altijd duidelijk zal zijn dat ze in dezelfde tijdsstructuur passen. Maar de stijl is eigenlijk de geest van de tijd, terwijl het model haar lichaam is.

STROMING

Verschillende stromingen kunnen tot stand komen binnen een tijdsspaak die allen op hun manier de grenzen van de tijdsspaak aftasten en zo de stijl van de tijd steeds verder uitpuuren. Uiteindelijk zal er dan een stroming ontstaan die in staat is het model van de tijdsspaak te scheppen. En soms een stroming die onbedoeld verraad pleegt en de volgende tijdsspaak aankondigt. Het kan evenwel zijn dat de tijd al reeds in den beginnen is uitgepuurd, maar dat de tijdsspaak in leven wordt gehouden door twee rivaliserende en elkaar afwisselende stromingen. Vaak vindt deze tweestrijd plaats tussen de stromingen die de stijl aanhangen en stromingen die eerder het model waarderen.

MODERNE KUNST

Het grootste deel van de culturele berg (van het paganisme tot het individualisme) kenmerkt zich tot ontwikkelingen binnen de hoge kunst. De romantiek is de laatste kunststroming waarin de kunst volledig onderhevig is aan het stijlreglement van een hoogwaardige hiërarchie van kenmerken waaraan kunst moest voldoen. (Het realisme reken ik beeldend eerder tot de romantiek.) Hoewel er later nog nostalgische stromingen zullen ontstaan die de hoge cultuur nieuw leven in wensen te blazen, zoals de prerafaëlieten, begint de moderne kunst met de ontmanteling van deze hoge cultuur. En dat doen ze letterlijk op een beeldende manier.

Voor mij begint de moderne kunst met het impressionisme waar men ernaar streeft om diffusere schilderijen te maken. In de stromingen die daarop volgen wordt het schilderij als medium steeds verder gedecodeerd. Van het pointillisme, over het fauvisme, naar het kubisme. Tot men uiteindelijk tot de complete zuivering komt in het suprematisme en in de readymade van de dada.

Daarna slaat de toon om. De bouwstenen zijn langzaamaan ontrafeld en nu kan men deze terug in elkaar knutselen tot vernieuwende modellen. Het futurisme is een eerste aanzet, maar het gaat pas echt van start met het constructivisme, de stijl en bauhaus. Voor mij is de Tatlin toren het model van deze tijdsspaak.

POSTMODERNE KUNST

Hoge kunst of hoge cultuur is een stijlontwikkeling die een waardepiramide voor zichzelf opbouwt, door

de waardepiramide van de cultuur aan haar tijd aan te passen. Lage kunst of lage cultuur kenmerkt zich door de afbraak van deze waardepiramide, de stijl representeert de afbraak. Moderne kunst kenmerkt zich door de ontmanteling van de hoge cultuur, maar ze doet dit om de essentiële bouwstukken waarmee de piramide is opgebouwd te vinden, om die daarna terug aan elkaar te kunnen lijmen in hun gekunstelde modellen. Wanneer postmoderne kunst aanvat is de cultuur reeds afgebroken en dat zijn de materialen waarmee de postmoderne kunst werkt. Maar ze maakt met deze materialen geen nieuwe modellen, de postmoderne kunst presenteert het afgebrokene. Daarmee representeert ze de lage cultuur.

Ik zie het surrealisme als de eerste postmoderne stroming. Hoewel de pitura metafysica eerder dezelfde beweging maakt, maar deze eenmansshow beschouw ik eerder als een outsider van zijn tijd. In het surrealisme zijn het eigenlijk uiteenlopende ideeën die gelijkwaardig naast elkaar worden gezet en als dusdanig een bevreemdend geheel vormen: een assemblage van zinnebeelden.

Maar daarna treed er een tijd aan waarin nog weinig origineels gebeurt. Er ontstaat een tweestrijd tussen twee stromingen die elkaar voordurend lijken af te wisselen, maar waarvan hun kunstvormen eigenlijk al tot stand kwamen in het modernisme. Namelijk in de assemblages van de dada en in de abstracte kunst van het suprematisme. Het gaat echter over weinig meer dan de objecten zelf. De toeschouwer moet er maar zelf wat in zien. En ja, soms hebben de kunstwerken poëtische krachten, die een zekere schoonheid uitstralen, maar het is wachten tot de kunststroming die het model van deze tijd wilt scheppen eer het terug over meer begint te gaan.

En dat is het minimalisme, dat ernaar streeft de constructie van het postmodernisme weer te geven. Vaak zijn dat repetitieve constructies waarin bepaalde gelijkaardige elementen nietszeggende variaties vormen. In haar nasleep volgt het postminimalisme dat het minimalistische model steeds ingewikkelder maakt, vaak door er organische elementen aan toe te voegen. Zonder het zelf te willen, want conceptueel sluit deze groep aan bij de minimalisten, sluipen er zo natuurlijke hiërarchieën in hun werk, die de voorbode zijn van het primordialisme.

PRIMORDIALISTISCHE KUNST

Ik zie het expressionisme als de primordiale kunstvorm en wel omdat ze noch hoge cultuur noch lage cultuur nastreeft. Expressionisme ligt er juist tussenin. En zo is het ook ontstaan in de modernistische tijd. Wanneer de modernisten de hoge cultuur stelselmatig ontmantelden kwamen zij op een gegeven moment op dat perfecte tussenniveau, het is daar dat expressionisme ontstond als een outsider stroming, alvorens de modernistische ontmanteling zich in andere stromingen verder de diepte in boorden naar de laagste kunst (de urinoir van Duchamp) en nog dieper (met het postmodernistische bed van Emin).

Regelmatig zouden de expressionisten terug opflakkeren in verschillende stromingen en kunstkringen. Maar hoewel zij zeker hun invloed hadden op hun tijd, waren zij eerder outsider kunstenaars, hun tijd was nog niet echt gekomen.

Het is in de levendige wilde expressionistische stijl dat de natuurlijke hiërarchieën zich laten zien. Hogere stijlontwikkelingen staan immers in het teken van culturele hiërarchieën. Het expressionisme komt ook het meest overeen met de grotschilderijen uit de oertijd. Het is aannemelijk dat alle eerdere mythos seizoenen gekenmerkt werden door zo iets als het expressionisme. Hoewel ik Aboriginalkunst eerder als een tribalistische kunststroming zie, zijn er duidelijk expressionistische kenmerken in te zien, alsof het daar zijn oorsprong kent. Dit geldt ook voor de meeste andere primitieve stammen die zijn blijven steken in de natuurlijke cultuur.

NABESCHOUWING

De twaalf tijdperken (tijdsspaken genoemd in de vorige hoofdstukken) van een cultuur bestaan uit vier hoofdtijdperken; die gaan van het animisme (alles + natuur) naar het polytheïsme (één + natuur) en dan overschakelen naar het pantheïsme (één + cultuur), om af te sluiten met het monotheïsme (alles + cultuur). Het animisme vertrekt uit de chaos achtergelaten door de vernietiging van de orde van een vorige cultuur. Het gaat op zoek naar nieuwe waarden, die ze vindt in de natuur en tussen het puin van de vorige cultuur. Deze nieuwe waarden worden in de animistische tijdperken natuurlijke structuren, die natuurlijke culturen worden. Gedurende het animisme wordt de gesegregeerde en individualistische spiritualiteit stelselmatig samengevoegd tot conglomeraten. In het polytheïsme verdwijnt de individuele spiritualiteit, deze wordt de traditionele cultuur van een volk. Door het natuurlijke karakter van de cultuur staat de spiritualiteit nog steeds in dienst van de individuele volksleden. Gedurende het polytheïsme structureert de spiritualiteit zich steeds meer tot een totalitaire hiërarchie. De voltooiing van deze totalitaire hiërarchie markeert het begin van het pantheïsme en het einde van de natuurlijke cultuur. Vanaf nu wordt de cultuur cultureel en dus utopisch, waardoor het in een neerwaartse spiraal terechtkomt en de cultuur zichzelf begint te vernietigen. Het totalitaire karakter van de pantheïstische spiritualiteit is tegennatuurlijk, waardoor alleen valse argumenten en repressie de hiërarchie bijeen kunnen houden en het volk in dienst van de spiritualiteit komt te staan. In het monotheïsme wordt de orde terug chaos. De totalitaire hiërarchie wordt steeds onhoudbaar en brokkelt stelselmatig af. De brokstukken worden terug aan elkaar gelijmd, maar doordat de natuurlijke verbondenheid ondertussen verloren is gegaan, wordt de slotsom van elke verwezenlijking grotesker dan de vorige, waardoor de cultuur zichzelf te lijf gaat en volledig uitput.

De animisten verzamelen, kappen en brengen de stenen naar de site, de polytheïsten bouwen de piramide langzaam op, waarna de pantheïsten de piramide beschermen tegen verval, tenslotte breken de monotheïsten de piramide steen voor steen weer af. De vier hoofdperioden kunnen dus in twee tegenpolen gebracht worden: animisme en polytheïsme zijn culturele opgang, pantheïsme en monotheïsme zijn culturele neergang. Daarnaast staan monotheïsme en animisme voor de chaos en het individualisme, terwijl polytheïsme en pantheïsme voor orde en collectivisme staan. En zo komen we tot het klassieke zonnecruis. Het is alleen in deze onregelmatige configuratie dat het leven mogelijk is, maar dat is materie voor mijn filosofische zuil.

TIJDPERKVERLOOP

Het cyclisch denken is echt wel een ander denken. Veel mensen zitten vast in het adaptief denken, waarmee ik zeggen wil dat hun denken zich aanpast, maar ook beperkt, tot het tijdperk waarin ze leven. Het belangrijkste onderscheid is het idee over wat progressie is. Elk tijdperk heeft een eigen set van waarden die zij naar voren schuift als te halen doelstellingen. Deze zijn voor de adaptieve denker de progressieve idealen, die zij plaatsen tegenover de oude idealen van hun conservatieve tegenpool, die nog vastzitten in de idealen van voorgaande tijdperken. Deze idealen kunnen echter nooit het ideale systeem scheppen, omdat het volgen van de idealen belangrijker wordt dan haar doelstellingen. Daardoor zetten de idealen zich ook door in domeinen waar de scheppers van deze idealen nooit voet aan wal wilden zetten. De idealen zetten een utopisch systeem op poten dat zichzelf van binnenuit vernietigt. Zo komt elk systeem uiteindelijk ten einde, waarbij het vervangen wordt door nieuwe progressieve antwoorden. Daar tegenover staat dat cyclische denkers idealen nooit blindelings zullen volgen, maar zich steeds bewust zijn dat de progressieve idealen van vandaag de conservatieve idealen van morgen zullen zijn. Voor cyclische denkers is het belangrijker dat de tijdperken niet te hard uit de hand lopen door de kolossaliteit van de tijdperksystemen die progressieve utopisten steeds opnieuw dreigen te scheppen. Cyclische denkers zijn in essentie gematigden, die de boot graag in het midden houden. Ze zien de progressieve waarden als lessen die moeten getrokken worden, maar eenmaal de lessen geleerd, kijken ze verderop naar de horizon, waardoor er uiteindelijk een holistische visie op het

leven ontstaat.

Naast de adaptieve denkers, of met andere woorden het conformistische volk, zij het progressieven of conservatieven, moet ik ook praten over de winnaars van de tijdperkssystemen. Zij zijn het die het conformistische volk aanzetten hun systemen in stand te houden door hen de schijn van een beter leven voor te houden of directer: door favoritisme. Zij sleuren het volk mee in hun utopische systemen, die vroeg of laat ten val komen, maar waarvoor zij geen verantwoordelijkheid zullen afleggen. Het volk betaald de prijs. Deze mechanismen maken helaas deel uit van onze cultuurcycli dat beïnvloed is door de menselijke conditie. Cyclische denkers kunnen zich daar niet uit onttrekken, maar ze kunnen zich daar wel beter op voorbereiden, in de plaats zichzelf samen met de adaptieve denkers uiteindelijk van de klif te keilen. De non-conformist betaald daar natuurlijk een prijs voor wanneer het systeem niet ten ondergaat in zijn leven. Maar op zin- en zielsniveau wint hij altijd, door een innerlijk eervol leven te leiden.

Elk tijdperk kent twee fases: een krachtfase en een machtfase. Maar het zaad van het tijdperk wordt reeds geboren in de machtsfase van het voorgaande tijdperk. Het zaad zijn de logische antwoorden die naar voren komen uit de rottende utopie van het machtssysteem. Een rottigheid die enerzijds voortkomt uit het toepassen van de idealen zonder voeling met haar wortels en anderzijds doordat de winnaars van het systeem zich zolang mogelijk aan het systeem vastklampen tot er geen profeit meer uit te halen valt. Wanneer de macht de poten onder zichzelf weg heeft gezaagd stort het kaartenhuisje in elkaar en verschijnt de nieuwe generatie, die zich al roerde, maar niet werd erkent of herkent door de macht. De cultuur bloeit weer op en nieuwe antwoorden worden verwezenlijkt en gemanifesteerd in het cultuurweefsel. Nieuwe systemen wordt uitgetoet en geïnstalleerd. Jonge krachten worden de bestaande instituten binnengeleid, die de oude boeken afstoffen en voorzien van een nieuw laagje vernis. De ene cultuurstroming volgt de andere op. Maar uiteindelijk stagneert dit proces. Het wordt steeds moeilijker om te vernieuwen. Antwoorden verzanden in nuances. Kunstenaars vallen in herhaling. Oude dinosauriërs winnen terug aan kracht. De bron van de kracht droogt op en velen houden halsstarrig vast aan de nieuwe idealen, meer om hun nieuwe identiteit vast te houden dan uit historisch besef. Ondertussen zijn de jonge krachten een jaartje ouder geworden en uitgeblust worden zij verleid door vriendjespolitiek, omkoping en verdorvenheid. Oude machten injecteren zich met nieuw bloed. De rebelse jeugd van weleer met al haar mooie ideeën worden de nieuwe instituten, die alleen maar de ideeën uit de krachtfase kunnen herhalen, maar voor de rest met oogkleppen oplopen en daardoor niet zien wat er echt gebeurt. Zij schrijven wedstrijden uit en verlenen beurzen aan middelmatige kunstenaars die naam amper waardig, die weten dat ze op geen enkele andere manier erkenning zullen krijgen. Zo wordt er een machtssysteem geschapen en in stand gehouden. Het zaad wordt niet gezien of wordt aan de kant geschoven als ideeën van de oude dinosauriërs. De progressieven geloven immers in de eerste plaats in hun eigen leugens en zien zichzelf als de vooruitstrevende fakkeldragers van hun tijd; maar deze machtsgeile middelmoot staat in werkelijkheid natuurlijk mijlenver van haar idealen.

Ik hoop dat de mens op een dag zodanig is geëvolueerd dat zijn menselijke conditie het toelaat de machtsfase van het tijdperk over te slaan, zodat inzicht en niet het rottende systeem de cultuurcyclus vooruit stuwt. Maar zoals de mens als soort nu is, zijn alleen enkele individuen in staat om tot meedogende wijze mensen uit te groeien. Als ze tenminste niet vertrappelt worden door haar gestagneerde soortgenoten, die elke twist als een gevaar ziet voor de status-quo dat hen veiligheid biedt.

STROMINGEN

NEOCLASSICISME

Hoewel het neoclassicisme nog geen verandering teweeg bracht in de manier waarop eros wordt verbeeld, namelijk door taferelen of portretten te schilderen, is het de eerste reactionaire beweging. En dat is belangrijk want dat luid het begin van het einde in. De barok en de rococo waren weelderig, omdat

de wereld die zij afbeelden weelderig was, althans de klasse in de maatschappij waarvoor zij kunst maakten. Het neoclassicisme wijst die weelderigheid af door terug te grijpen naar de verbeelding van de klassieke tijd en haar vermeende waarden. Vanaf dat moment is de kunstenaar aan zet. De kunstenaar is geen toeschouwer meer die de wereld afbeeldt, maar de wereld vorm begint te geven. Vanaf nu treedt een twistzieke tijd in waarbij de ene kunststroming de andere opvolgt in een intern verhaal. Het is deze strijd die eros in de kunstwereld kenmerken zal. Door terug te grijpen naar de nobele waarden van het verleden heeft het neoclassicisme de ondergang ingeluid.

ROMANTIEK

Ik heb de Romantiek lang verstaan als de zoektocht naar nieuwe waarden, mythos dus, maar hoewel daar zeker elementen van in zijn terug te vinden heb ik later geleerd door het lezen van de "Geschiedenis van de Filosofie" dat de Romantiek een christelijke reactie was tegen de verlichting. Wanneer het duidelijk is dat het verlichte denken het van de christelijke theologie wint en de moderniteit niet meer te stuiten blijkt tracht het christendom een andere koers te varen. Onder invloed van Meester Eckhart en andere mystici kon iedere mens het goddelijk vinden in zichzelf. En hoewel hij hiervoor verketterd werd in zijn tijd is het deze gedachtegang die naar mijn inziens de mogelijkheid heeft geschapen waarin een godsbewijs niet meer nodig was om god te bewijzen. Het christendom kon zich daardoor losweken van de wetenschap. De Romantiek kan gezien worden als de belangrijkste laatste Christelijke stuip trekking en stroming in de kunsten die de mystiek boven de wetenschap stelde.

In de schilderijen van Caspar David Friedrich vinden we kerkrüines te midden van de mystieke kracht van de natuur. God staat er in directe relatie met de mens, de kerk en haar symbolische ornamenten zijn niet meer nodig om God te ervaren.

De late Romantiek zoals het Decadentisme wordt vooral gekenmerkt door wereldpijn. Niet voor niets verwijst Karl Huysmans in zijn decadente cultboek "Tegen de Keer" naar de andere bekende mysticus Van Ruysbroeck: "Ik moet mijn vreugde buiten de tijd zoeken... Hoewel de wereld mijn blijdschap verafschuwt en te grof is om te begrijpen wat ik wil zeggen." De protagonist en escapist Des Esseintes - dit is het einde - laat de queeste van Jan Van Ruysbroeck mislukken. Ontsnappen blijkt onmogelijk, nostalgie naar de oude wereld geen fundament om iets op te bouwen.

REALISME

Als reactie op de romantiek kwam het realisme tot stand dat het escapisme van de romantiek afwees door ter plaatse naar de tafereelen te gaan die ze wensten af te beelden en aldaar het echte leven van gewone mensen weer te geven. Het erop uitrekken in de natuur op zoek naar de realiteit buiten het atelier gaf aanleiding tot de School van Barbizon, dat vele andere scholen overal in het westen tot ver in de twintigste eeuw zou stimuleren. Bij ons waren dat de School van Tervuren en de Latemse School, die beleefd werden door verschillende generaties kunstenaars. Deze scholen richtten zich steeds meer op het weergeven van de natuur i.p.v. de mens in de realiteit.

PRERAFaelIETEN

De groep kunstenaars waren reactionair in die zin dat ze terug verlangden naar de beeldende kwaliteit die in de middeleeuwen aan de dag werd gelegd. Net zoals in het neoclassicisme hoopten ze daarmee de morele waarden terug tot leven te wekken in de toeschouwer. Maar nog meer dan in het neoclassicisme trokken ze in hun schilderijen het laken naar zich toe wat de inhoud betrof. De kunstenaar als verteller van zijn verhaal. De kunstenaar als vingerwijzende betuttelaar van de maatschappij of als dromer van een nieuwe wereld.

IMPRESSIONISME

Eerder dan het over de inhoud te hebben zal ik in dit essay het fysieke beeld analyseren. Voorgaande stromingen kennen noch allianties met thymos omdat de fysieke weergave nog realistisch wordt geschilderd. Hoewel de prerafaëlieten de compositie en het kleurenpalet van de late thymos bekritisieren, is compositie en kleurenpalet nog geen onderwerp op zichzelf, deze staan nog steeds in functie van het tafereel of verhaal dat de kunstenaar wilt vertellen. Dat verandert echter met de impressionisten, die ons helemaal in de eros leidt.

De school van Barbizon en andere gelijkaardige scholen leidde naar het impressionisme. Doordat de kunstenaar in de natuur ging schilderen werd hij geïnspireerd door de veranderende kracht van de natuur. Deze fluïde kenmerken trachtte hij weer te geven in fluïde schilderijen. De schilderijen kregen een schetsmatige indruk, waarbij compositie en kleurenpalet een toestand weergaven die niet waarneembaar was. Kleuren werden niet meer van elkaar gescheiden, maar vloeiden in elkaar.

Naar inhoud toe blijft het impressionisme een realistische stroming, met die uitzondering dat de geschilderde tafereelen en personen anoniem worden doordat ze onherkenbaar worden geschilderd. In zekere zin is er sprake van een depersonalisatie, een beeldende ontmenselijking.

POINTILLISME

De vroege eros kenmerkt zich door het zetten van steeds meer extremere stappen, eventjes verdwijnt dus het actie reactiespel dat we zagen opkomen in de late thymos, deze zal evenwel terugkomen in de late eros. Het pointillisme zet dan de volgende belangrijke stap na het impressionisme: het scheidt letterlijk de kleuren van elkaar door de kleuren op een wit vlak naast elkaar in puntjes weer te geven.

Dit is het echte begin van de eros: het is het begin van de afbraak van de hiërarchie, door de waarden evenwaardig naast elkaar te zetten. Weliswaar vormt het kleurenpalet in zijn geheel nog wel een hiërarchische compositie en slaagt het er dus nog in een tafereel te verbeelden, toch begint hier de ontwaarding aller waarden in het detail van het schilderij of in de manier waarop het pointillisme werkzaam is.

POSTIMPRESSIONISME

De impressionistische vermenging van de kleuren en de pointillistische onderscheiding van de kleuren vertaalt zich in het opdelen van het tafereel in vlakken (Cézanne) en lijnen (Van Gogh). Er wordt nog steeds naar de weergave van een landschap of tafereel gestreefd waardoor de compositie gehandhaafd blijft. Maar hoe minder herkenbaar het landschap wordt hoe meer de hiërarchie tussen de kleuren wegvalt. Door letterlijk minder kleurenvariëteiten te gebruiken worden de kleurwaarden gelijkgeschakeld en dus wordt het geheel ontwaard of de volledige hiërarchie afgebroken.

Vandaag vinden we dat mooi. Maar als schoonheid het goede voorstelt, wat zegt dat dan over ons? Uiteraard vinden we het goed dat de macht van thymos gebroken wordt, want we zien nu in hoe dat het christendom ons dom hield en ons beperkte. We vinden het impressionisme mooi omdat we het nog steeds als een bevrijding zien. Er wordt vaak gezegd dat schoonheid voor iedereen anders ligt omdat iedereen een andere smaak heeft, maar misschien heeft iedereen een ander idee van wat goed is. De prerafaëlieten zouden het impressionisme niet erg goed hebben gevonden en de gevestigde orde van die tijd had er dan ook veel kritiek op. Maar het wiel keert of we dat nu willen of niet en waarden veranderen ten goede of ten kwade.

SYMBOLISME

In het symbolisme worden de kleurvlakken nog meer van elkaar gescheiden. Daarbij verdwijnen wezenlijke landschappelijke kenmerken zoals het reliëf van de bodem of van de lucht, gelaatskenmerken en schaduw. Sommigen gaan daarbij verder op het gebruik van lijnen zoals Munch, anderen zoals Gauguin versterken de vlakken. De compositie wordt vormgegeven door in de vlakken of lijnen donker en licht weer te geven.

SYNTHETISME

Het synthetisme werkt in principe als een striptekening, waarbij de vlakken van elkaar worden onderscheiden door zwarte lijnen.

En zo komen we bij het einde van de vroege eros waarin het beeld steeds verder gedegradeerd wordt tot haar essentie: kleurvlakken en vormen. Het gaat daarbij steeds minder om het afgebeelde en steeds meer om de manier waarop het afgebeeld wordt. Over de kunst en over de kunstenaar. Van Gogh schildert er zijn eigen slaapkamer in synthetische stijl. Misschien is dat schilderij een mooie afsluiter van deze eerste periode van eros.

De periode dat hierop volgt noem ik het hoogtepunt van eros. Deze periode is eigenlijk een constructivistische periode waarin de kleurvlakken worden gebruikt om nieuwe composities en stijlen te fabriceren. Niet tegenstaand is er geen sprake van mythos, omdat de nieuwe composities net de ontwaarding of gelijkschakeling benadrukken. Het is eerder te vergelijken met het communisme: de verschillende constructivistische richtingen zijn allemaal nieuwe systemen van gelijkheid en hiërarchieloosheid. Men zag eros als een fundament van een nieuwe samenleving (of een nieuwe stijl). Wat natuurlijk een contradictie in terminis is, een onmogelijke utopie. Eros is een vernietigingsmiddel, geen model voor een nieuwe samenleving. De geschiedenis zou mij gelijk geven, al zien vele eros volgelingen dat vandaag nog steeds niet in.

EXPRESSIONISME

Uit de vroege eros ontstaan drie grote stromingen: abstractie, assemblage en schetskunst. Deze laatste stroming is het expressionisme. Anders dan de abstractie, dat een evolutionair karakter kent, duikt het expressionisme steeds weer op in de twintigste eeuw in verschillende groepen, waarbij er steeds andere accenten worden gelegd, maar de schilderkunstige stijl niet erg progressief is. Het is eerder een terugkeren naar eenzelfde statement, die blijkbaar steeds opnieuw moet gemaakt worden tegenover de gang van zaken in de kunstwereld.

De voorvader van het expressionisme is James Ensor. Daarna volgen groepen als Die Brücke, Der Blaue Reiter en het naoorlogse Cobra om de bekendste te noemen. Deze groepen laten zich weliswaar inspireren door de populaire kunststromingen van het moment, waardoor de accenten steeds anders zijn en ze dus beeldend van elkaar te onderscheiden zijn. In Die Brücke zie ik eerder de invloed van het kubisme, in Der Blaue Reiter de invloed van het fauvisme en in de Cobra de invloed van Art Brut.

Het expressionisme is niet progressief noch reactionair. Het is eerder conservatief te noemen. Daarom valt ze een beetje tussen de dominante vormen van die tijd. Ze blijft schetsmatig en streeft dus niet zoals de prerafaëlieten en latere consorten naar hoogstaande kunsttechnieken of hoogstaande hiërarchie. Maar ze wordt ook niet abstracter, ze streeft dus niet naar steeds meer eros. Ze is eerder tijdloos van karakter, te vergelijken met de grottekeningen van de oermensen. Het expressionisme is eerder de voorbode van de mythos, dat het minste met de tijdsgeest of de huidige cultuur te maken heeft, daar de fundamentele menselijke waarden universeel en tijdloos zijn.

FAUVISME

In het fauvisme verdwijnen de schaduweffecten in de kleurvlakken. De kleurvlakken worden dus vormloos. Schaduw wordt gesuggereerd door het gebruik van andere kleuren in andere vakken. Daarnaast maakt men gebruik van steeds minder kleuren om het beoogde beeld te construeren. De kleuren worden daardoor noodgedwongen feller.

De punten uit het pointillisme worden in het fauvisme als het ware bij elkaar getrokken tot grotere kleurvlakken. Doordat de hiërarchiepiramide steeds minder waarden (kleuren) bevat, krijgen ze noodgedwongen een fundamentele invulling. Kleuren krijgen daardoor een nieuwe betekenis.

KUBISME

Waar het fauvisme de kleurvlakken versimpelt, zet het kubisme in op de versimpeling van de lijnvoering of tekening van de afbeelding. Daardoor ontstaat een nieuwe taal, die zich snel ontwikkelt in een nieuwe stijl. De compositie die het beeld construeert wordt er opgebroken, waardoor het geconstrueerde beeld steeds moeilijker te achterhalen valt.

We zien hier het begin van een verdwijnende hiërarchie, doordat de waarden die het beeld construeren gelijkgeschakeld worden in ruimtelijke figuren.

In navolging richt het futurisme zich op de vloeibaarheid die de mismatch van ruimtelijke figuren veroorzaakt, waardoor het kubisme er beeldend een hoogtepunt, maar ook een eindpunt kent.

ABSTRACTIE

In de abstractie verdwijnt het figuratieve: vormen, kleuren en composities zonder herkenbaar beeld. De abstractie komt tot stand in de evolutie van de drie bovenstaand stromingen. Zowel Kandinsky, oorspronkelijk een Blaue Reiter en geïnspireerd door het fauvisme, als enkele kubisten, die men de orfisten zou noemen, laten zich inspireren door muziek. Daarbij geven ze kleur en vorm aan tonen. Het afgebeelde is dus niet meer gericht op een afbeelding, waardoor het abstract wordt.

De fauvisten en kubisten vereenvoudigen de waardenpiramide als het ware. Ze behouden enkel basiselementen. Kandinsky en de orfisten geven aan die basiselementen een nieuwe waarde. Daarin worden ze eigenlijk constructivistisch. De waardepiramide is nu een speelbal om nieuwe vormen tot stand te brengen. Maar zoals we later zullen zien zijn deze nieuwe waardepiramiden te summier om levensvatbaar te zijn. Dat bewijzen de expressionisten die steeds weer de kop opsteken omdat ze iets levensnoodzakelijk missen in deze nieuwe abstracte levensvormen.

PITTURA METAFISICA

Dan werd het tijd voor de derde grote stroming: de assemblagekunst. Assemblagekunst beschouw ik als het schoolvoorbeeld van de ontwaarding aller waarden. De assemblagekunst zet letterlijk objecten van verschillende waarden naast elkaar in een nieuw geheel. Anders dan in de abstracte kunst behouden de waarden hun thymos betekenis. Maar daardoor is het net te meer eros. Toch scheppen de samengestelde objecten een nieuwe betekenis: de objecten worden symbolen die samen een nieuw verhaal scheppen. In het expressionisme is er een evenwicht tussen subject en object. In abstracte en assemblagekunst gaat dat evenwicht zoek: in abstracte kunst verdwijnt het subject, in assemblagekunst wordt het subject (of concept) net belangrijker.

Assemblagekunst wordt vaak geassocieerd met sculpturale werken waarbij object letterlijk bij elkaar worden gezet. Maar ik beschouw het surrealisme ook als een assemblagetechniek waarbij objecten bij elkaar worden geschilderd. De *pittura metafisica* is een vroeg surrealistische stroming, die deze techniek gebruikt, beïnvloed door de ruimtelijke figuren die we kennen van het kubisme.

VORTICISME

De ruimtelijke figuren die in het kubisme en futurisme nog reliëf bezaten worden in het vorticisme tot vlakken herleidt. Hun schilderijen en sculpturen zijn opgebouwd uit vlakken, maar missen de organische structuur van het fauvisme. Het afgebeelde is net als in het late kubisme niet meer te herkennen.

SUPREMATISME

Het suprematisme combineert de beeldtaal van de abstractie met de vormen van het vorticisme. De gebruikte vlakken zijn summierder verspreid over het doek, waarbij eerder gezocht wordt naar een nieuwe beeldende taal dan iets te willen afbeelden. Het suprematisme kan daarbij erg summier worden, waarbij maar enkele vlakken meer overblijven.

Het constructivisme borduurt verder op het suprematisme. Het zou kunnen beschouwd worden als de architecturale en sculpturale kant van het suprematisme. Of als een assemblage van abstracte geometrische figuren.

DADA

Het kubisme evolueert niet alleen naar abstractie, maar ook naar dada. Het beeld dat in het kubisme gefragmenteerd wordt in ruimtelijke figuren opent ook de weg naar collagekunst waarbij gefragmenteerde objecten worden samengesteld. Net als in het suprematisme wordt de samengesteldheid herleid tot één object: de pispot van Marcel Duchamp. Hoewel hij toch eerder een buitenbeentje is in die ganse beweging.

DE STIJL

De stijl borduurt verder op het suprematisme. Het verschilt met zijn voorganger door een meer rationalistische of functionalistische schilderkunstige stijl, dat ons vandaag meer zou doen denken aan computer intelligentie dan aan menselijke organisatie. Maar het is toch vooral een stijlkeuze. De stijl vloeide over in Bauhaus en de modernistische architectuur.

SURREALISME

De late eros begint bij wat deze tijd zo kenmerkt: gebrek aan vernieuwing, eeuwige herhaling. Het enige wat vernieuwend is, is dat ze hetzelfde toepassen op een ander domein. En dat is dan ook wat de late eros zo kenmerkt: eros volgelingen gaan steeds op zoek naar nieuwe domeinen om hun ontwaardende invloed erop los te laten. Zij zullen niet stoppen tot ze alle heilige huisjes omver hebben geworpen.

Het surrealisme kwam voort uit de dada, maar anders dan dat het er meer speelser en slimmer aan toe gaat zijn ze beeldend een niet vernieuwende versie van de *pittura metafisica*. Meer is er eigenlijk niet over te zeggen. Behalve dan dat België deze stroming op een nationalistische manier heeft toegeëigend ter invulling van een Belgische identiteit.

NEOREALISME

Het neorealisme is een reactionaire beweging dat een buitenbeentje vormt in deze tijd. Het kan in deze tijd beschouwd worden als outsiderkunst. De kunststromingen binnen het neorealisme zijn een reactie op de ontwaardende kracht van eros. Zij willen appreciëren wat er is in de wereld en streven net zoals de prerafaëlieten naar schilderkunstige kwaliteit. Deze eer kan men hen echter niet toedichten. Wat verschijnt is eerder een soort van kubistisch realisme.

Tot de neorealisten behoren de Neue Sachlichkeit en de precisionisten. De eerste richten zich meer op menselijke activiteiten, de tweede op de nieuwe moderne landschappen. Later komen daarbij andere groepen zoals de socialistische realistische, die het communisme verbloemen en de regionalisten, die het volkse Amerika wilde tonen.

Hoewel deze beweging niet past in de tijdsgeest en soms door de staat wordt georganiseerd zoals bij het socialistisch realisme, zal ze wel belangrijker worden naarmate de late erosstromingen steeds meer in herhaling vallen en dus steeds minder te bieden hebben. We mogen daarbij niet uit het oog verliezen dat ze reactionair zijn en dat ze ons dus een valse houvast aanbieden. Wie thymos terugbrengt maakt geen einde aan eros, maar houdt eros juist langer in stand. Thymos volgelingen kunnen misschien voor beperkte tijd een stok in het grote wiel steken, maar uiteindelijk zal het wiel verder denderen doorheen de tijd.

CONCRETISME

Vele kunststromingen stoppen eigenlijk niet wanneer een nieuwe stroming de kop op steekt, maar gaan vaak verder, soms ondergronds, vaak door amateurkunstenaars, maar soms blijven ze belangrijk. Concretisme is de verder zetting van de stijl of van het modernisme in de kunst, dat probeert de menselijke intuïtie op afstand te houden.

ABSTRACT EXPRESSIONISME

Net na de grote oorlog (de tweede), ontstaat nog een opperflakking van originaliteit. Het is de tijd van de expressionistische cobra beweging, dat zich laat inspireren door de Art Brut en al wat buiten de gangbare kunst van die tijd ligt. In het abstract expressionisme verdwijnt het belang van het onderwerp ten opzichte van het materiële van het gebruikte medium. Expressie van het materiële wordt belangrijk: vormen, kleuren en lijnen zonder inhoud. Daaruit ontwikkelen zich twee substromingen: de actionpainting en de colorfieldpainting.

In actionpainting komt de spontaniteit van de cobra samen met de abstractie van het concretisme. Wat resulteert in een chaotische variant van de abstracte kunst, terwijl het concretisme toch eerder over rationele gecontroleerde vormen gaat. Dit luidt in feite het einde in van het modernisme: vanaf nu wordt er geen geloof meer gehecht aan de simplistische systemen die de eros voortbracht. Dat betekende echter niet het einde van de ontwaarding aller waarden, in tegendeel: de ontwaarding gaat verder, in het postmodernisme wordt de ontwaarding doel op zich, zonder hoop op een betere wereld. Misschien is actionpainting wel het eigenlijke hoogtepunt van eros: in alle aspecten is het de omdraaiing van thymos of van een kwaliteitsvol tafereel.

Colorfieldpainting wijst het chaotische af, maar deelt het doek op in blokken die het dan beschilderd met verschillende kleuren. Daarbij creëert men gelaagdheid in de vlakken door één kleur in verschillende diktes of donkertes weer te geven. De progressieve krachten van eros doet de colorfieldpainting echter eindigen in het extreem suprematisme van weleer. Het zwarte vierkant van Malevich en het blauwe schilderij van Newman vertonen grote gelijkenissen. Daar eindigde dan ook de naoorlogse originaliteit.

ASSEMBLAGE

Een neodada stroming dat zich meer richtte op het samenbrengen van objecten tot sculpturen dan op de twee dimensionale collages van de dada.

LETTRISME

Een neodada beweging dat zich richtte op het samenbrengen van teksten, symbolen en gedichten tot rudimentaire of abstracte collages of schilderijen.

NEOCONCRETISME

Neoconcretisme is een voorloper van het minimalisme waarbij men teruggrijpt naar de origine van de abstracte kunst, waaruit het concretisme is ontstaan, namelijk de stijl. Beeldend maakt men eigenlijk de omslag van het monomalisme naar het polymalisme of met andere woorden de versplintering van de colorfieldpainting of het concretisme in verschillende vormen of objecten, die men dan weer samenbrengt in een versplinterd geheel. De splinters blijven echter de ordelijke ruimtelijke figuren die we van de stijl kennen. Het neoconcretisme is bij uitstek een postmodernistische stroming: het versplinterde monomalisme staat immers symbool voor het utopische modernisme. De hedendaagse Vlaamse vertegenwoordiger van deze stroming is Jan De Cock.

NEODADA

Een neodada stroming die de collages en assemblages combineert met het abstract expressionisme.

WIENER AKTIONISMUS

In de plaats gewoon terug te grijpen naar het verleden, gaat men vanaf nu steeds meer andere domeinen in de samenleving opzoeken om dezelfde eros toe te passen. Maar omdat andere domeinen andere esthetiek oplevert schept het de schijn van authenticiteit. Zo maakt de wiener aktionismus de mens als object van de kunst. Maar feitelijk is het een herhaling van actionpainting en assemblage.

FUNK

Een neodada beweging dat assemblages maakt van afval.

KINETISCHE KUNST

Kinetische kunst is een polymalistische abstracte kunstvorm dat zich richt op de illusie van beweging of op reële bewegende kunst voortgebracht door machines.

FLUXUS

De fluxus beweging wilt kunst en het dagelijkse leven samenbrengen door middel van muziek, theater en performances. Ze streeft daarbij vooral om niets materieels voort te brengen. Het is een polymalistische dada beweging die de mensen in verwarring wilt brengen met tegendraadse, onverwachte en destructieve acties.

POPART

Popart is een polymalistische dada beweging die banale afbeeldingen en consumeristische voorwerpen samenbrengt of toont als kunst.

COMPUTERKUNST

Is een polymalistische abstracte kunstvorm dat procedureel gegenereerde wiskunde inzet om het kunstwerk te laten scheppen i.p.v. de kunstenaar.

MINIMALISME

Het minimalisme is in veel opzichten een reactie op het polymalisme, het streeft ernaar om de eenheid van het concretisme terug te brengen zonder monomalistisch te worden. Daarom richt het zich vooral op beeldende structuren: eenheid in veelheid.

CONCEPTUELE KUNST

Conceptuele kunst is de minimalistische variant van de neodada. In de plaats afbeeldingen, teksten en voorwerpen samen te voegen in collages of assemblages isoleert het deze beelden. De conceptuele kunst maakt eenzelfde beweging als de dadaïst Duchamp met zijn pispot en andere geïsoleerde voorwerpen die hij later tentoonstelde. Meer dan andere neodadaïsten komt daardoor het verhaal van de kunstenaar onder de aandacht.

ARTE POVERA

Een andere minimalistische dada stroming die zich richt op vergankelijke en alledaagse voorwerpen.

LICHAAMSKUNST

Het is een herhaling van de wiener aktionismus, maar meer gericht op de sculpturale weergave van het lichaam, al dan niet in verband met andere objecten.

VIDEOKUNST

Nadat de Fluxus alle registers heeft opengegooid blijven er niet veel domeinen van de samenleving meer open om eros op toe te passen. Gelukkig (me enige ironie) zorgde de technologische revolutie voor nieuwe mediums waar de eros volgelingen zich konden op botvieren om relevant te blijven.

FEMINISME

Naast de nieuwe mediums creëerden de cultuurmarxisten (een politieke tak van eros) nieuwe maatschappelijke domeinen: vrouwen, kleurlingen, andersgeaarden, etc. Nu wordt de samenleving ook opgedeeld in versimpelde waardevlakken, zoals het schilderen van weleer werd opgedeeld in kleurvlakken: vrouwen versus mannen, zwarten versus blanken, andersgeaarden versus normies, etc.

Binnenkort mogen we dus ook het postkolonialisme of het genderneutralisme verwachten als kunststroming. Een andere kunstvorm brengt dat echter niet teweeg, het is een herhaling van vele voorgaande kunstvormen, waarbij een zogenaamd verdrukte groep zichzelf heruitvindt.

LAND ART

Landkunst is een abstracte herhaling van het concretisme en het minimalisme dat zich verplaatst naar het domein van het landschap. Daarnaast vinden ook neorealisten terug legitimiteit in de landschapskunst.

NEOGEO

Deze beweging zet de trend voor de hedendaagse sculptuur. Het is een minimalistische stroming die voorwerpen uit de popart gebruikt om een sculptuur te assembleren.

ABJECTE KUNST

Is een neogeo beweging die het menselijke lichaam als onderwerp gebruikt. Dit is veelal een sculpturale beweging, maar Vlaamse schilders als Tuymans en Borremans maakten er ook een schilderkunstige beweging van.

YOUNG BRITISH ARTISTS

Is een neogeo kunstbeweging dat zich richt op perversie en provocatie. Bekendere Vlaamse kunstenaars als Wim Delvoye en Jan Fabre kunnen gerekend worden tot deze beweging.

POSTMINIMALISME

Het expressionisme is een vroege vorm van mythos omdat het balanceert tussen de progressieve krachten van eros en de reactionaire krachten van thymos; tussen het streven naar hoogstaande kwaliteit en het streven naar banaliteit. In het minimalisme is er ook sprake van een zeker evenwicht, namelijk tussen polymalisme (veelvormigheid) en monomalisme (enkelvormigheid). Het postminimalisme borduur verder op het minimalisme. Maar waar het minimalisme nog naar hiërarchieloze eenvoud streeft, wordt de kunst van het postminimalisme complexer, waardoor er hiërarchie ontstaat. Deze hiërarchie is evenwel nog banaal en intentieloos. Het is niet eens een reactie op eros, het ontstaat gewoon uit eros op een intuïtieve manier. Als er niks meer is scheidt de intuïtie van de mens iets. Dat oningevuld iets is het postminimalisme. De kunstenaars uit deze stroming zijn erosvolgelingen die mythos beginnen te scheppen.

RELATIONISME

De laatste kunststromingen uit de late eros gaan steeds meer over de mens. De brug naar de toeschouwer is dan één stap verder. De relationisten kiezen er echter voor om het kunstwerk te laten vallen bij het maken van deze brug. Het kunstwerk wordt de relatie tussen hen en het publiek. Zo organiseert Tiravanija een etentje in een galerie. Het eten of het servies is niet het kunstwerk, het moment van het samen eten is dat wel.

Waarom is dit mythos? Omdat het samen beleven en doen een fundamentele universele menselijke activiteit is. Met het relationisme is eros in zijn progressiviteit op de archaische bodem gestuit. Met het verdwijnen van de kunst in het relationisme verdwijnt eros. Een menselijke activiteit zoals samen eten is eerder verbindend en opbouwend dan versplinterend.

ARCHAÏSCHE DADA

In de vroege mythos zijn veel van de kunstuitingen noch polymalistisch en dus beeldend zoals eros. Maar

de onderwerpen veranderen; de kunstenaar begrijpt de tijdsgeest en voelt dat de eeuwige herhaling van hetzelfde een eindig verhaal is en dat eros uiteindelijk te ver gaat in zijn afbraakzucht. Hij is daarom op zoek naar de fundamentele universele menselijkheid die hem in deze versplinterde wereld houvast biedt.

VORMEND EXPRESSIONISME

De heftige malerei, de nieuwe wilden, de school van London en de transavant-garde waren nog laat expressionistische bewegingen die allen de kunstvormen van toen afwezen. Deze expressionisten gingen terug voor innerlijkheid of beelden hun omgeving af op een vrije manier.

Eerder dan weg te vluchten in een emotionele wereld zal de mythos kunstenaar met de emotionele en beeldende taal van het expressionisme trachten de toestand van de wereld weer te geven die eros heeft achtergelaten, zal het de archaïsche voorwaarden van de vrijheid benadrukken en zal het als dusdanig een platform scheppen waarop nieuwe waarden kunnen ontstaan. Expressionisme zal de leidende kunstvorm blijven in de mythos. Dat bewijzen de vele nativistische kunstvormen van over de hele wereld.

ANNO 2021

DISSECTIE IN HET HORRORHUIS

In de doe het zelf performance van Samuel Hus in Espace 0 vertelde Lotte Beckwé mij dat ik steeds overal categorieën in wilde zien, terwijl zij meer in de verhalen van de kunstenaars geïnteresseerd was. In een gesprek dat ik niet veel later met een vriendin had, op een gezellig terras en met een lekkere croque maîtresse op het bord, kwam het ter sprake dat ik overal orde in zoek juist omdat ik van binnen één grote chaos ben van stemmingswisselingen, liefdes en complexiteit; terwijl zij de chaos opzoekt omdat ze van binnen te stabiel is. Al hangt dat naar mijn mening af van de diepte waarin je in de zandloper van het zelf kijkt; als je begrijpt wat ik bedoel.

Bij veel mensen zit er een stop op het midden van die zandloper, die hen doet voorkomen al te veel licht te werpen in hun duistere onderbewustzijn. Voor sommigen is de stop er uit gezondheidsredenen, maar voor velen uit gebrek aan wilskracht om de haven te verlaten van veilige constructies geschapen door het ongefundeerde bewustzijn. Bij mij is die stop er nooit geweest; waardoor ik niet alleen ongezond diep ben afgezakt in mezelf, maar het ook niet kon laten om te kijken in de diepte van anderen. Tot mijn ontsteltenis zijn er daardoor vele malen bruggen opgeblazen, maar het is vaak sterker en groter dan mezelf. Het is mijn overtuiging dat het leven meer is dan overleven en dus provoceer ik anderen om gefundeerd in het leven te staan.

Al zijn de constructies van het gefundeerde bewustzijn nooit echt af (een wezenlijk kenmerk dat het gefundeerd is), toch ben ik ervan overtuigd dat ik langzamerhand een constructie in het leven heb geroepen dat hout begint te snijden. In deze laatste Des Esseintes tentoonstelling wierp ik mijn licht op de actieve kunstenaars van de sociale stam aan de hand van een cultuurgeschiedenismodel dat ik dit jaar gefinaliseerd kreeg. In dit model onderscheid ik twaalf tijdsspaken die cyclischgewijs de opgang en neergang van culturen bepalen. Vier tijdsspaken komen hier aan bod. Eerder dan met de inhoud van hun werk rekening te houden, hield ik rekening met de fysieke kenmerken van hun werk en met mijn kennis die ik over de jaren over hen heb opgebouwd.

Deze ietwat alternatieve tentoonstelling is bedoeld als afsluiter voor de tentoonstellingsruimte Des Esseintes, dat met deze tentoonstelling sinds 2019 zes exposities wist voort te brengen. De redenen tot dit afsluiten zijn intern en extern. Enerzijds is het concept rond Des Esseintes neergezet; meer tentoonstellen zou de Des Esseintes ruimte tot een ordinaire tentoonstellingsplek met een alternatief concept maken en daar zie ik als kunstenaar de waarde niet van in. Anderzijds wil ik in de toekomst mijn

energie terug verleggen naar mijn eigen werk en daar tentoonstellingen rond organiseren.

DE RELIGIE VAN DE SOKKEL

Felix Kinderman. Elke tijdspaak kent haar hoogtepunt. Elke tijdspaak maakt haar constructieve schoonheid. In het verbeelden van de gelijkheid heeft de ontwaarding aller waarde ook haar constructie opgeleverd. Het is deze filosofie dat Felix heel sterk aanhangt. Kunst moet gestript zijn van elke hiërarchie, daarbij hoort ook elk persoonlijk verhaal of overtuiging: kunst moet kunst zijn en niets anders dan kunst. In kunst zonder voorpagina is alles tegelijkertijd waardeloos en waardevol.

Als orgelpunt en mediator van dit gegeven krijgt kunst een religieus karakter: elk kunstwerk drukt ons met de neus op het postmodernistisch sentiment. In principe worden alle kunstwerken hoe anders ze zich ook manifesteren daardoor hetzelfde: elk kunstwerk dat vanaf nu geschapen wordt is de eeuwige terugkeer van kunst als kunst. Maar alles is gelijk aan niets. De brug tussen alles en niets is de brug tussen het kantelpunt na de piek van de westerse cultuur en haar einde: de introductie van het monotheïsme in Europa is de introductie van alles; de gelijkheid van het postmodernisme brengt ons het finale niets. Kunst die louter kunst is, is als een god die boven de mensen staat: in zijn allesomvattendheid eerst onbereikbaar, later onbruikbaar.

Toch is er een kanttekening bij het werk van Felix te maken. De filosofie van Felix mag dan wel puur postmodernistisch zijn, het werk van Felix is dat niet. Het minimalisme is de laatste constructivistische stromingen waarin het niets ten volle werd gepresenteerd. Een jongere generatie kunstenaars, waartoe ik Felix reken, overwerkte het minimalisme echter in een zoektocht zich te onderscheiden van haar voorgangers. Daaruit ontstond het postminimalisme; dat zich kenmerkt in de aanwezigheid van onbedoelde beeldende hiërarchieën. Daarmee kondigt de jongste generatie postmodernisten zelf het einde van deze stroming af: wanneer men de culturele hiërarchieën weg heeft geschraapt, komt men erachter dat er zich daaronder nog natuurlijke hiërarchieën bevinden. Het zijn de primordialisten die de brug maken, maar daartoe reken ik Felix niet.

MUITERIJ OP HET NARRENSCHIP

Bart Lescreve. Op de kunstschool Sint-Lukas Brussel waar veel vrienden van onze stam een bachelor of master in een kunstrichting hebben verworven hebben we allemaal de retoriek van het relativisme moeten ondergaan en zijn we daar allemaal door beïnvloed geweest. Vooral de frasen dat "alles al is gedaan" en dat er "niks meer origineels kan geschapen worden" was erg demotiverend en bovendien deontologisch beneden alle pijn om leerlingen mee te indoctrineren. Sommige leerlingen hebben zich daar halsstarrig tegen verzet. Andere leerlingen gingen daar te veel in mee voor hun eigen goed. Wat het ook zij, het heeft ons allemaal op de een of andere manier beïnvloed.

Het schip der dwazen zie ik als een eerste kerngedachte in Bart zijn werk, waarbij hij ons verteld dat wij 'de kunstenaars' of wij 'degenen van deze tijd' op een narrenschip aan het rondvaren zijn. De gedachte is tweeledig. Enerzijds zijn wij allemaal dwazen omdat we zonder kompas en zonder doel de pretentie hebben om als kunstenaar onze mening de wereld in te sturen. Anderzijds is er ook het heroïsche: dat we in het volle besef van onze dwaasheid toch de reis aanvatten getuigd net van een positieve attitude. Maar ondanks deze gekkigheid zien we op het dek van het schip, tussen het proviand, de postmodernistische slang kronkelen; de slang fluistert de kunstenaars hun energie weg. Het relativisme kan leuk zijn voor een tijdje, maar het is uiteindelijk geen grond om op te staan.

Wanneer het proviand op is moet het narrenschip een haven binnenvaren. Dan stelt zich de vraag of men de reis opgeeft en stopt met kunst. Of toch tegen beter weten in naar een waarde begint te zoeken om de reis verder te kunnen zetten. Het lijkt mij dat Bart voor de tweede keuze is gegaan. Ik zie hem al vele

jaren tussen schip en wal met zijn werk en met zichzelf worstelen, op zoek naar waarden. Het is interessant om te zien hoe hij die waarden echt gaat zoeken in de basis van de kunst: in de materie, in de vorm, in de dingen. Terug naar het begin als het ware. Op een dag zal Bart zo opgaan in de dingen dat hij het narrenschip zal missen als het terug van wal steekt met een nieuwe generatie verdwaasde kunstenaars. Wellicht is dat al gebeurt zonder dat hij het in de mot had. De vraag is nu welke kernwaarden Bart uiteindelijk uit de dingen zal puren, welk vuur zal hem warm houden in de koude winternachten?

LELIJKHEID ALS METIER

Mercedes Sturm-Lie. Langst de ene kant wordt in Sint-Lukas erg gehamerd op het ontwikkelen van een eigen narratief, langst de andere kant wordt hen gezegd dat elk narratief authenticiteitloos is omdat het eigene in het relativisme geen bestaansrecht heeft. Als je meegaat in deze logica dan kun je oftewel terecht het narrenschip opstappen, oftewel kun je het paard achter de wagen spannen van een collectief narratief dat de authentiekloze leemte invult. Deze collectieve narratieven, vaak met een politiek kleurtje, worden in de kunstwereld aangeboden door degenen die het relativisme er net in lepelden. En zij die verleid worden deze collectieve narratieven te relativiseren versnellen alleen maar het postmodernistisch afbraakproces. Chaos in de chaos brengen gaat de chaos niet stoppen. Alleen een progressief narratief kan de innerlijke leegte invullen en de tijd doen keren.

Mercedes is zeker door deze collectieve narratieven beïnvloed, maar er is bij haar meer aan de hand. Zij is opgevoed binnen een gezin van postmodernisten; waarvan er eentje een telg is van de Nieuwe Sloveense Kunst en de ander eerder op een Amsterdamse provo lijkt. Het relativisme lijkt er bij haar zo hard ingebakken dat je moeilijk kunt stellen dat ze erdoor van haar loot is geslagen. Eerder dan slachtoffer werkt ze zowel beeldend als conceptueel met de postmodernistische methoden alsof het een metier betreft. En ik denk dat het dat voor haar ook is geworden. Zij kiest er expliciet voor om het werk van haar ouders te honoreren, maar dan in een eigentijds jasje: de provocatieve afbraakstrategie van weleer is in deze tijd verworden tot 'academische onderzoeksproject'. De postmodernisten hebben zich immers weten te institutionaliseren en menen zichzelf serieuzer te moeten nemen.

Ik moet concluderen dat Mercedes net als Felix een postmodernist is en dat wellicht zal blijven, al geloof ik graag dat het bij Felix meer een uitgemaakte zaak is dan bij Mercedes. Zij maken evenwel niet hetzelfde werk. Het postmodernisme heeft steeds twee stromingen gekend, die elkaar constant de loef afstaken. Felix is een telg van het constructivisme, Mercedes van het deconstructivisme. Het deconstructivisme toont de verschillende waarden naast elkaar, wat zich meestal uit in een soort van assemblage. Het constructivisme toont de gelijkwaardigheid in een singulier beeld. Ze tonen alle twee hetzelfde, maar het deconstructivisme gebruikt de strategie van de lelijkheid, terwijl het constructivisme dat van de schoonheid gebruikt. Hoewel lelijkheid een poëtische kracht kan hebben en schoonheid net een afstandelijk koelheid, maar dat is een andere discussie.

VAN DE GENERATIE BEELDENSTORMERS

Kurt Ryslavy, Asa Lie, Jadran Sturm. Kurt, Asa en Jadran behoorden tot de eerste generatie postmodernisten die er nog echt tegenaan beukten. De afbraak van alle visuele en maatschappelijke grenzen was door deze generatie nog verstaanbaar, zelf bewonderenswaardig, als je in ogenschouw neemt wat het modernisme mens en aarde heeft aangedaan of wanneer je rekening houdt met de kwalijke greep dat het katholicisme nog had in vele landelijke gemeenten overal in Europa. Kurt, Asa en Jadran hebben deze periode nog aan den lijve ondervonden en ageerden dus tegen een wereld die zij maar al te goed kenden en vaak terecht verafschuwden. Dat in tegenstelling tot de late postmodernisten van mijn generatie, die vaak eerder een vermeende vijand bestreden, omdat het hen zo werd aangeleerd op de door postmodernisten bezette kunstscholen.

Het werk van Asa, Jadran en Kurt bestaat uit het vervagen van maatschappelijke en culturele grenzen. Bij Asa en Jadran eerder door de relationele etiquette aan te tasten of door lelijkheid te vermengen met hetgeen cultureel hoogwaardig wordt geacht in hun beeldend werk. Kurt doet op zijn beurt dan weer eerder grenzen vervagen door verschillende domeinen van het maatschappelijk leven te vermengen en door de coulissen achter de kunst net meer te accentueren dan de kunst zelf.

SACREMENT SUR L'HERBE

Mathieu Hendrickx, Pim Heerkens. Achter het postminimalisme komt de relationele kunst als belangrijkste en laatste relevante postmodernistische stroming naar voren. Doorheen haar tijdsperiode zoeken de postmodernisten eigenlijk naar steeds nieuwe gebieden waarin ze hiërarchieën kunnen vervlakken. Wanneer kunstenaars niet meer origineel konden zijn in het afhandelen van de culturele hoofdzaken, verlegden ze hun afbraakpolitiek naar steeds fundamentele domeinen tot ze raakten aan de menselijke natuur. Relationele kunst is eigenlijk de kunst die deze menselijke natuur aan de kaak stelt. Terwijl een deel van de kunstenaars ongenaakbaar verdergaan in de toepassing van de postmodernistische afbraakpolitiek, wat zich vandaag in de woke cultuur uit; begint een ander deel van de kunstenaars de menselijke waarden net te herwaarderen. Met hun verlangen naar de fundamentele mens en zijn natuurlijke relaties maken zij de brug naar het primordialisme, de volgende tijdsspaak in de cyclus der culturen.

Initieel blijft hun beeldend werk echter hangen in het postmodernistisch deconstructivisme, die gepaard gaat met subjectieve versnippering en het assemblagegewijs bijeen brengen van waardeloos materiaal. Zo haalt Mathieu personages en props uit hun filmcontext en geeft hen of het een eigen leven in performances of sculpturen. Ook Pim zoekt de mens en gaat op een gelijkaardige manier te werk, maar zijn personages en objecten zijn subject aan het postpostmodernisme (de afkraak van de afkraak).

DE DANS ONTSPRINGEN

Brecht Buyse. De esthetiek van het expressionisme ligt recht op het kruispunt van figuratie en abstractie, van hoge en lage cultuur en van schoonheid en lelijkheid; in dit evenwicht is het de uitdrukkingvorm bij uitstek van het natuurlijke dat vrij is van culturele waarden of van de culturele afbraakstrategie. Het expressionisme is daarmee de beeldtaal bij uitstek voor het primordialisme en de andere tijdsspaken die in het primordialistisch seizoen liggen.

Het expressionisme werd ontwikkeld tijdens het modernistisch abstraheringsproces, waarna het een tweede en derde leven kreeg in verschillende bewegingen tegen de kunst van het etablissement, waar het vooral de vrije expressie benadrukte van kunstenaars, amateurs en gekken gelijk. Het expressionisme was voor hen het middel om het elitaire karakter van de hoge en lage kunst te dwarsbomen. Zo werd het expressionisme uitgevonden in het modernisme en misbruikt door het postmodernisme voor het haar rechtmatige tijd zou ingaan. Brecht zie ik als een late telg van dit postmodernistisch expressionisme, waarin hij het expressionisme gebruikt als anti-elitair middel, maar ook zelf de grens tussen amateurisme en professionalisme opzoekt.

UIT DE GROT

Nick Defour. Tot voor kort zou ik Nick samen met Mathieu en Pim hebben gecategoriseerd als een relationele kunstenaar, die de menselijke relaties herwaardeerde binnen de postmodernistische esthetiek. Zijn expressievorm was immers lang verbonden aan het deconstructivistisch postmodernisme; waarin hij waardevolle materialen devalueerde en vooral desacraliseerde in zijn performances en collages.

Recent heeft hij echter het expressionisme omarmd en bovendien singulier gekozen voor de expressie van de oerwaarden, die bestaan tussen mens en mens en tussen mens en omgeving. In zijn expressionistische schilderijen lijkt hij het devalueren en desacraliseren omgezet te hebben in revalueren en resacraliseren. Daarmee heeft Nick resoluut de brug overgestoken van het postmodernisme naar het primordialisme en kan hij in mijn opinie een echte avant-garde kunstenaar genoemd worden. Dit alles schrijf ik wel onder voorbehoud. Nick werkt vaak in periodes waarin hij met enthousiasme en focus duikt in het concept dat hem boeit; het moet nog blijken of deze periode de toon zet voor wat komen gaat. Zijn periodes beginnen vaak met sterke werken, die door gebrek aan discipline esthetisch lijken te verwateren. Maar of Nick nu de banier opneemt of niet, het primordialisme staat voor de deur en zal met of zonder Nick het postmodernisme genadeloos vervangen. Het westen kan immers niet eeuwig blijven teloorgaan.

Nick is uit Brussel verhuisd, hij kon zich niet meer vinden in de negativiteit van het Brusselse nachtleven, hij wilde zich kunnen omringen met positieve projecten en mensen. Ook dat is een stap in het primordialisme.

VER WEG EN DICHT BIJ

Pieter Van Nieuwenhuysse. Het modernisme abstraheerde de hoge cultuur van de westerse kunst en gebruikte op zijn beurt de verschillende abstracte elementen om utopische constructies te maken. Het animisme, de tijdspraak dat het primordialisme zal opvolgen, doet iets gelijkaardig. Het maakt nieuwe culturele constructies uit de natuurlijke waarden die in de tijd van het primordialisme worden herontdekt. Animistische kunstenaars zetten zichzelf echter buiten de hedendaagse tijd: het postmodernisme ruimt vandaag immers plaats voor het primordialisme, dat nog helemaal in de startblokken staat. Toch kan hun kunst in dat van de primordialisten sluipen, omdat de expressionistische uitgangsvorm dezelfde is, al zal animistisch expressionisme meer gesofisticeerd en gefocust zijn. Maar daarnaast wordt het werk van Pieter ook sterk beïnvloed door het architecturaal expressionisme, dat gekenmerkt wordt door het eclectisch gebruik van culturele referenties. Het animisme gebruikt niet alleen de natuurlijke oerwaarden voor haar constructies, maar ook de wezenlijkste restanten van de teloorgegane cultuur.

